

Grapa. V zadnjem prispevku v monografiji Peter Rustja razpravlja o pustu v Trstu in okolici na prelomu dveh stoletij. Razčlenjuje pomen slovenskih pustnih prireditev v Trstu za utrjevanje etnične in politične pripadnosti, za dokazovanje vitalnosti skupnosti in za financiranje društvenih dejavnosti. Rekonstruira pustne plese v Narodnem domu, pustne prireditve po prvi svetovni vojni v gostilnah in manjših dvoranah ter naraščanje pustnih prireditev po drugi svetovni vojni. Podrobneje predstavi Kraški pust, pust v Slovenskem stalnem gledališču, miljski in škedenjski pust ter analizira predstavitev pustnih prireditev na svetovnem spletu.

Kakor ugotavlja Jurij Fikfak, so avtorji prispevkov v monografiji *raziskali nekatera doslej neznana področja; predusem gre za historično obravnavo pustnega dogajanja v mestih in za ugotavljanje večje vloge posameznika in medijev pri oblikovanju in ohranjanju šeg*. Monografija odseva spreminjanje ritualnih praks v času po nastanku Kuretovega dela, še posebno pa po osamosvojitvi Slovenije, tj. v času novih politično-ideoloških, gospodarskih, družbenih in kulturnih sprememb, ki jih spodbujata tudi prevzemanje novih kulturnih praks z Zahoda in iskanje nove slovenske identitete. Hkrati nam razkrije sveža razmišljanja o preučevanju in interpretaciji šeg in navad. Še posebno dragocena se zdi ugotovitev raziskovalcev o vplivu etnologov (in drugih izobražencev oziroma zapisovalcev izročila) na šege, kar nas opozarja, da mora biti preučevanje različnih ritualnih dejanj zelo napačno, interpretacija pa previdna.

Skratka, za vsakega raziskovalca pustnih praks ali šeg na splošno je monografija *O pustu, maskah in maskiranju* ne le dragoceni vir podatkov o pustni kulturi v Sloveniji, virih za njeno preučevanje, o lokalnih informatorjih, institucijah in raziskovalcih, ki jo preučujejo, temveč tudi »priročnik« o sodobnih metodoloških in teoretskih prijemih pri preučevanju šeg in praznikov.

Saša Poljak Istenič

Marija Stanonik, *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo*. – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004. – 503 str. – Summary.

Obsežno delo *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo* je zadnje v nizu monografij Marije Stanonik (po delih *Slovstvena folklorika v domačem okolju*, 1990; *Slovenska slovstvena folklorika*, 1999; *Teoretični oris slovstvene folkloze*, 2001) in njenih številnih razprav, katerih rdeči niti sta vsaj dve: najprej morda historično in metodološko utemeljevanje slovstvene folkloristike kot interdisciplinarne vede na presečiščih etnologije, jezikoslovja in literarne vede, vendar kljub temu ali pa prav zaradi tega tudi samostojne znanstvene discipline; nato pa tridesetletni avtoričini napor za *ustreznejše vrednotenje slovenske slovstvene dediščine v slovenski kulturni zavesti in za primernejšo umeščeno slovstvene folkloristike v strokovni javnosti*, pri čemer ji je ves čas najpomembnejše pokazati in *dokazati, da je slovstvena folklorika ena od vej besedne umetnosti, ki zasluži samostojno obravnavo po izrecno njej pripadajočih merilih* [str. 7]. Gre torej za tisti vprašanja, s katerimi se mora legitimirati vsaka veda, če in ko si prizadeva za znanstveni status – za njen raziskovalni »predmet« in načine njegove obravnave; v primeru slovstvene folkloristike pač interdisciplinarne, skladno s sinkretičnostjo njenega »predmeta«.

Za razloček od knjige *Teoretični oris slovstvene folkloze*, ki je utemeljevala metodološko avtonomnost slovstvene folkloristike kot vede o umetnostnih razsežnosti narečij in govornih besede, se to delo osredinja na njen izvir v filoloških disciplinah sensu strictu – jezikoslovju in literarni vedi – in njeno osamosvajanje od njiju, na to, o čemer beremo v njenih slovenskih disciplinarnih začetkih pri Karlu Štreklju in Matiji Murku, v Evropi pa vsaj od Kaarleja Krohna, utemeljitelja folkloristične metode (po delu *Die folkloristische Arbeitsmethode* iz leta 1926). Vsi trije so namreč

nakazali specifično diferenco tudi od takratne etnologije oz. etnografije, katere metodološka problematika je bila skladno »predmetu« na neki način precej širša in za folkloristiko nezanemarljiva, pa vendarle nezadostna, ker sta imeli takratna etnografija in etnologija pomanjkljivo orodje za razkrivanje estetskih in kodu (jezik, glasba, gibanje...) ustreznih razsežnosti, ki so, po mnenju Stanonikove, za folkloro konstitutivni. Če je estetskost vsebovana v splošni definiciji folklore (velja torej za vse njene »zvrsti«), je za slovstveno folkloro najbolj konstitutiven njen kod, tj. jezik. In zanj najbolj izdelan metodološki instrumentarij ponujata prav jezikoslovje in literarna veda. To ni prevladujoče stališče le na Slovenskem, temveč tudi med nekaterimi evropskimi in ameriškimi raziskovalci. Temelji mdr. tudi na specifičnosti folklornih žanrov, ubesedenih – po Andréju Jollesu – v tekočinskem agregantnem stanju [10], ki se izraža v variantnosti, hkrati pa ob površinski spreminjivosti ohranja »trajne temeljne konstante«, »večno obstojnost« tradicionalnih žanrov in njihova univerzalna sporočila. Ne gre torej za zaprt sistem, prav narobe, saj poleg variantnosti ne more spregledati t. i. novih žanrov [11], za raziskovanje katerih se mdr. zavzema tudi avtorica. – Ob tem je mogoče dodati, da raziskovalna praksa v Sloveniji zaenkrat opravlja v preteklosti »neopravljene« naloge (npr. izdaje zbirk t. i. tradicionalnih žanrov), pri čemer se »novosti« upoštevajo v danih žanrskih strukturnih in funkcijskih okvirih (npr. sodobne oblike pripovedanja, kakor jih je moč uvrstiti npr. med pravljice, anekdote ipd.). – Skratka, tipologija novih žanrov slovensko slovstveno folkloristiko še čaka, vendar bo to najbrž predmet kakega drugega dela oz. knjige.

Ob Uvodu in Sklepu je v knjigi zbranih 15 razprav, od tega gre za šest novih besedil oz. prvih objav, devet pa je ponatisnjenih (nekatero so deloma dopolnjene in prirejene) iz avtoričinih objav v letih 1980–2003. To bralcu omogoča, da bere vsako posebej, tistemu pa, ki jo bere kot celoto, utegne biti nekoliko moteče sicer razumljivo dejstvo, da imajo vse razprave nekakšen skupen referenčni okvir oz. ozadno znanje (npr. diferencialne značilnosti slovstvene folklore in vede in o njej), katerega ponavljanje je v primeru samostojnih objav kdaj pa kdaj skoraj obvezujoče, v tem primeru pa morda za boljše poučenega bralca tu in tam nekoliko odveč.

Nekakšno uvodno vpeljavo v knjigo ob Uvodu opravi razprava »Iskanje identitete slovenske (slovstvene) folkloristike« iz leta 1988. Razmik v ponovni objavi po dobrem poldrugem desetletju je smiseln, kolikor ponazarja začetek utemeljevanja avtonomnosti slovstvene folkloristike v razmerju z narodopisjem oz. etnologijo in literarno vedo in njen takratni, po avtoričinem mnenju, preziran in prezrt položaj, ki ga je mdr. morda najbolj definiralo prav dotakratno stališče obeh ved do nje, skladno z njeno takratno vsebinsko in metodološko naravnostjo. Morda bi bila že na tem mestu dobrodošla aktualizacija tega besedila, ki je sicer domača tistim, ki poznajo izostrovanje konceptualno-metodološkega aparata, ne pa bralcu, ki je njeni znanstveni problematiki sledil bolj naključno ali pa sploh ne. Po drugi strani pa je kot njegovo aktualizacijo mogoče razumeti kar vso knjigo oz. razprave, ki mu sledijo.

Razdelek *Konstituiranje slovenske slovstvene folkloristike* prinaša tri razprave: »Slovstvena folkloristika med etnologijo (in literarno vedo)« (ta povzema definitorno raven in razmejevalna merila – tradicijskost, estetska funkcija, transformacija – in tudi, nanašajoč se na etnologijo, povezovalna merila – funkcija in forma, življenjski kontekst), »Razmejitev glasbene in slovstvene folkloristike« (poglavje je pomembno za razmejevanje analize v folklornem pesemskem gradivu, kjer gre za sozvočje jezikovnih in glasbenih prvin; v zvezi z raziskavami pesemske folklore je mogoče reči, da je bil tekstološki vidik v ospredju, glasbeni pa v ozadju, kar je folkloristiko prikrajšalo za relevantna spoznanja, kljub temu da je, kakor opozarja avtorica, niz piscev, med njimi npr. manj poznana Beranič in Res, pri definiciji »narodne« pesmi opozarjal na njuno nerazdružljivost – od praslovanske plasti naprej, ob prevzetih metričnih in ritmičnih vzorih, in kakor se kaže v poskočnem verzju, anakruzi, večglasnem petju. Pri tem je razmerje med besedilom in napevom v

nadaljevanju obravnavano upoštevajoč besedni in glasbeni naglas, kitičnost in zamenljivost napevov. Skladno s tem gre za drugačne prijeme, ki jih morajo upoštevati in uporabljati raziskovalci pesemskega in na drugi strani pripovednega gradiva), in »Razmejitev slovstvene folkloristike in primerjalistike« (v tej razpravi je prvič temeljiteje predstavljeno Krohnovo delo o folkloristični delovni metodi, tj. »klasično delo slovstvene folkloristike« oz. uporabe zemljepisno-zgodovinske metode, prijemom t. i. finske šole – z definicijo folklorističnega delovnega področja, izbiro in omejitvijo nalog, oskrbo, razvrstitvijo in ureditvijo gradiva, utemeljitvijo geografske razdelitve, postopkom analize, upoštevanjem pozabljivosti, veselja do širjenja, zakonitostmi preoblikovanja, merili, epskimi zakoni, temeljno formo, prepoznavnostjo oz. identiteto, izvrom in smermi selitev, načinom širjenja, časom nastanka, itn., ki je nato primerjana z njeno uporabo v tukajšnji folkloristiki, npr. M. Matičetov, na Hrvaškem zgledi pri M. Bošković-Stulli; sledi predstavitev načel komparativistike pri A. Ocvirku, vprašanje medbesedilnosti v procesu folklorizacije in tradicije).

Razdelek *Jezikoslovje in slovstvena folkloristika* uvaja nekoliko prirejena razprava »Terminologizacija v slovenski slovstveni folkloristiki« (v njej si je Stanonikova prizadevala utemeljiti terminologijo /slovstvene/ folkloristike in utrditi »zahtevo znanostne semantike«; mesto sicer splošne razprave v tem razdelku je mogoče razumeti s tem, da jezikoslovje skupaj s teorijo znanosti avtorici ponuja najboljše rešitve za to problematiko), sledi ji prav tako poznano besedilo »Stiki in razhajanja jezikoslovja in slovstvene folkloristike« (pri tem za razloček od jezikoslovja posebnosti slovstvenofolkloristične obravnave izhajajo iz naslednjih dejstev: slovstvena folklorja je »umetnost narečij ali, širše gledano: govornega jezika«; zapletenost besedila, kakor ga vidi folklorist, folklorist raziskuje jezik na ravni *langue* /po de Saussure/ oz. jezikovne kompetence /po D. Hymesu idr./; folklorno besedilo se vedno dogaja v kontekstu, tj. ni le tekst, temveč folklorni dogodek [173]). »Folkloristično o razmerju med govornim in zapisanim« je predstavljeno zgodovinsko, skoz napore raziskovalcev slovstvene folklore (De Courtenay, G. Križnik, K. Štrekelj, Š. Kühar, F. Ramovš, J. Šašel), in, na primeru urejanja knjižne zbirke *Glasovi*, različne »rešitve« z upoštevanjem, kdo so sporočevalci in komu je besedilo namenjeno, narečnih posebnosti in stilizacije, literarizacijskih težnj, besediščne in skladenjske ravni.

Naslednji razdelek – *Slovstvena folkloristika in literarna veda* – (z razpravami »Folkloristična tipologija slovstvene folklore in literature«, »Stičišča slovstvene folkloristike in literarne vede«, »Slovenska literarna zgodovina v ključu slovstvene folkloristike«, »Slavistična folkloristika«, »Evropa v slovenski slovstveni folklori in slovstveni folkloristiki« in »Svetovna književnost in slovenska slovstvena folkloristika«) slovstveno folkloristiko določno definira kot »specialni del« literarne vede [207], ki pa se mora spoprijeti z diferencialnimi značilnostmi svojega »predmeta«, ki so funkcijske, estetske, strukturne (odprto/zaprto), sinkretične, kontekstualne. Glavno stičišče med njima je pripadnost slovstvenofolklornih in literarnih besedil besedni umetnosti oz. umetnosti besede, vendar na različen način (»dva estetska ideala« [259], žanrska tipologija, historični in sociološki vidiki; v raziskovanju pa zato tudi metodološke posebnosti v zvezi z zunajjezikovnimi vidiki, ki slovstveni folkloristiki nalagajo tudi etnologiji bližje naloge), kar posredno ponazarjajo nazoni in prijemi slovenskih literarnih zgodovinarjev (F. Kidrič, I. Prijatelj, T. Pipan, M. Boršnik, A. Slodnjak, J. Pogacnik, J. Kos, pred njim tudi D. Pirjevec) in tudi odmevi na predstavitev te tematike (B. Merhar, M. Matičetov) v *Zgodovini slovenskega slovstva* 1. (1956), pa npr. I. Grafenauer, ki je *edini slovenski raziskovalec slovenskega slovstva, ki je v svojem delu enakovredno upošteval oba pramena umetnosti: tako slovstveno folkloro kot literaturo* [284], medtem ko so jo večinoma literarni zgodovinarji imeli za primarni način obstoja literature ali *kot izhodišče v duhovni zgodovini slovenskega naroda* [295].

Da je slovstvena folkloristika po avtoričinem mnenju res bolj pritrjena na filološke korenine

(in zato tudi filološki izvir), kaže njena postavitev v širši kontekst »slavistične folkloristike« s primerjalnimi diahronimi in sinhronimi raziskavami. Komparativističnemu načelu se ne odreče tudi, ko analizira evropsko motiviko v slovenski slovstveni folklori in recepcijo evropskih spoznavnih tokov v tukajšnji slovstveni folkloristiki.

Zadnji razdelek *Slovstvena folkloristika v slovenskem izobraževalnem procesu* z razpravami »Slovstvena folkloristika v rednem izobraževanju«, »Slovstvena folklori v očeh današnjih mladolletnikov« in »Slovstvena folkloristika na univerzi« je nekakšen opomin na dolgoletno akademsko (in tudi siceršnjo) zapostavljenost slovstvene folkloristike, ki jo avtorica povezuje z njeno (ne)navzočnostjo v izobraževanju – od osnovne do visokošolske ravni. Zabeleženi so sicer bolj individualni napor učiteljev-zbiralcev, sodelovanje raziskovalnih inštitutov s šolniki in šolami (mdr. tekmovalni razpisi Znanost mladini, različne druge raziskovalne naloge, predavanja za učitelje, Cankarjevo priznanje), prenova osnovnošolskega učnega načrta v zadnjem desetletju in priprava priročnikov za osnovno- in srednješolsko stopnjo (npr. *Naš čas-opis*, 1999; M. Stanonik, *Slovstvena folklori v domačem okolju*, 1990 in *Slovenska slovstvena folklori*, 1999). Zadnje besedilo v tem razdelku obnavlja zgodbo o *usodnem izpadu slovstvene folkloristike ob ustanovitvi prve slovenske univerze*, ki je bila pri slavistih obravnavana bolj mačehovsko, pri etnologih pa sploh ne, saj je univerzitetni študij etnologije zamujal do leta 1940 oz. 1945/46. V slavistični študij v Ljubljani je bila vključena pod konec 20. stoletja, v drugi polovici 90. let, enako na mariborski univerzi, z avtoričine strani je bila pobuda zanjo naslovljena tudi na Univerzo na Primorskem oz. novogoriško Politehniko, kjer je predvidena v dodiplomskem študijskem programu slovenistike. – Videti je, da se je s tem dokončno poslovila od univerzitetne etnologije.

Razvitost slovenske slovstvene folkloristike naj bi po avtoričinih načrtih odsevala tudi nova revija z določnim naslovom *Slovstvena folkloristika*, namenjena razvoju njenih raziskovalnih naporov in potenciala, predvsem zunaj institucionalnih okvirov, kjer se goji profesionalno.

Knjigo končujejo seznam objav, povzetek v angleškem jeziku [447–466], seznam virov in literature in razčlenjeno kazalo. Ob informativno izjemno bogatem, predvsem pa obsežnem delu bi zahtevnejšemu bralcu koristilo vsaj imensko, če že ne tudi stvarno kazalo.

Zadnja knjiga M. Stanonikove torej povzema in zaokroža osnovno disciplinarno, tj. zgodovinsko in metodološko problematiko slovstvene folkloristike na Slovenskem. Pri tem se opira na domače disciplinarno izročilo in predvsem na jezikoslovne in literarne teoretike, ki so v strukturalističnem valu produktivno soustvarjali moderno folkloristiko (npr. Jakobson, Bogatyrev, Propp, Mukařovskij, Meletinski, Čistov idr., predvsem slovanski strokovnjaki – Putilov, Beneš, Bošković-Stulli), manj pa je – ko gre za širši razumevanjski in komparativni kontekst – upoštevana npr. druga germanska (celinska in čezmorska) in tudi romanska folkloristika. Vendar je to morda manj pomembno od dejstva, da se avtoričin referencialni krog v dobrih dveh desetletjih pravzaprav ni razširil, kar pa lahko po drugi strani pomeni, da je Stanonikova na nekaj osnovnih teoretsko-metodoloških izhodiščih vztrajno – predvsem na podlagi tukajšnjih razmer – gradila slovensko slovstveno folkloristiko s tolikšno oz. takšno teoretsko podlago, ki ji je zadoščala, da je zmogla na njej utemeljiti ne le njeno avtonomnost, temveč tudi »aplikativnost« – predvsem za izobraževanje in zavest o širokem duhovnem obzorju. – Tisti, ki slovstveno folkloristiko šele spoznavajo, bodo to knjigo lahko jemali v roke kot študijski priročnik oz. obvezno literaturo, drugi jo bodo najbrž brali bolj selektivno – predvsem prvič objavljena besedila.

Ob tem delu se še enkrat – kakor skoraj vedno, ko spod peresa Marije Stanonik beremo o slovstveni folkloristiki – nehote vsiljuje vprašanje o teoretsko-metodološki podobi »drugih« folkloristik – če pač pristanemo na nekakšno zvrstno tipologijo folkloristike – torej poleg slovstvene še glasbeno (o tem poučna razprava v tej knjigi), plesno, likovno itn. Ali pa – po tem, ko se vendarle o folkloristiki v zadnjih desetletjih kontinuirano in vse več piše – kar o folkloristiki

en général, če je to sploh mogoče in smiselno. In morda spet enkrat v razmerju z etnologijo, da se krog po približno dobrih treh desetletjih spet dopolni.

Ingrid Slavec Gradišnik

Jurij Fikfak, Frane Adam in Detlef Garz, (ur.): *Qualitative Research. Different Perspectives, Emerging Trend*. Ur. J. Fikfak, F. Adam in D. Garz. – Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Založba ZRC, Fakulteta za socialno delo; Mainz: Pädagogisches Institut, Johann Guttenberg Universität; Nova Gorica: Politehnika, 2004. – 280 str.

Zbornik o kvalitativnem raziskovanju oz. kvalitativni metodologiji, njenih različnih perspektivah in tokovih, naslavlja predvsem tukajšnje družboslovce in humaniste, vendar tudi tuje strokovnjake, ki se bodo ob siceršnji množici predvsem anglosaške produkcije primerljivih del lahko ob šestih slovenskih prispevkih seznanili tudi z delom dometov s kvalitativnega raziskovanja sensu strictu v Sloveniji.

Na vprašanje, zakaj ta knjiga, odgovor ni težaven. V tem okolju je bila potrebna: to ima največ opraviti s statusom kvalitativnih raziskav, ki – izrazito v družboslovju – nekako neenakovredno tekmujejo s kvantitavnimi raziskavami (kar zares nima nič opraviti s temeljitejšim epistemološkim premislekom, ki ne bi a priori pristajal na vrednotenje dvojic, npr. kvantitativno – kvalitativno, trde – mehke znanosti in metode, deduktivne in induktivne procedure, dokazovanje – razumevanje, in različnih interpretativnih okvirov in obzorij). Po drugi strani pa je mogoče tudi reči, da so v metodološko in epistemološko manj rigoroznem okolju humanistike (pri tem mislim na etnološko in antropološko produkcijo) – zato zgoraj sintagma »kvalitativno raziskovanje sensu strictu« – kar nekako samoumevne in relativno slabo reflektirane oz. se o njih eksplicitno na glas premišljuje in piše pravzaprav šele v zadnjih letih. Vsaj tukajšnji etnologi so namreč o svojem raziskovalnem orodju premišljali, kolikor je bilo to pomembno ob posamičnih temah ali problemih, ne pa v širšem metodološkem obzorju razumevanjske, interpretativistične ali kake druge sorodne tradicije.

Ob krogu bralcev, ki jim je knjiga namenjena, in njeni odmevnosti med slovenskimi raziskovalci pa je treba opozoriti na dejstvo, da kvalitativne raziskave niso izključno orodje v etnologiji in različnih smereh družbenokulturne antropologije, temveč so bili vsaj v Sloveniji kvalitativni prijemi bolj reflektirani v družboslovju, zlasti delu sociologije in njenih aplikacijah (npr. socialno delo), morda tudi zaradi tekmištva s kvantitavno paradigmo, ki (je) uživa(la) prvenstvo znanstvenosti.

Pokazati na različne nastavke, tokove in raziskovalna obzorja tega, kar imenujemo kvalitativno raziskovanje v Sloveniji in drugod po svetu, je bil glavni namen znanstvene konference na Bledu leta 2000, ob tem pa tudi raziskovalce seznaniti z možnostmi računalniške podpore kvalitativnim analizam, z novimi konceptualnimi prijemi (npr. v zvezi z biografsko metodo narativni intervju) in, navsezadnje, z aplikativnim potencialom kvalitativnega raziskovanja, ki je izrazito demokratizacijsko in emancipatorično usmerjeno. Z blejskim srečanjem je najteseneje povezana ta knjiga, ki pa ni preslikava v konferenčni zbornik – prispevki so bili odbrani in redigirani, da bi najboljše ponazorili aktualno problematiko kvalitativne metodologije, in sicer na treh ravneh:

- premisleki o informatorjih/pripovedovalcih oz. o podobah in teorijah sveta, v katerem ali s katerimi živijo in soustvarjajo svoje življenje;
- premisleki o načinih in sredstvih zapisovanja in prevajanja izjav oz. terenskih podatkov v akademski jezik;